

Keywords: belles-lettres concept LANDSCAPE of the detective genre, verbalizator, concept objectivization, concept semantic dominant.

УДК 81, 255'4

Пермінова А.В., доц., к.філол.н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВАРІАТИВНІСТЬ У ПОЕТИЧНОМУ МЕТАДИСКУРСІ

Стаття присвячена вивченню умов варіативності в поетичному перекладі. Варіативний аналіз передбачає окреслення множини лінгвістичних можливостей, породжуваних періоджерелом по відношенню до певної цільової мови, та узгодження умов реалізації зазначених опцій у приймаючому соціокультурному контексті. Виведені у такий спосіб гіпотетичні, або «віртуальні» переклади утворюють варіативні ряди, урахування яких є відправною точкою як у здійсненні вибору перекладачем, так і в обстоюванні тієї чи іншої позиції критиком перекладу. Ілюстрацією застосування варіативного підходу при генеруванні поетичного метадикурсу стали власні переклади творів Едні Вінсент Міллей українською мовою.

Ключові слова: *варіативний підхід, поетичний метадикурс, полісистема, стратегія, гомологія.*

Традиційно вектор наукових пошуків у царині перекладознавства спрямовувався на вивчення різнорівневих перетворень як кінцевого продукту перекладу, окреслення принципів їхнього здійснення та таксономізацію. Практична цінність таких розвідок полягає в інвентаризації конкретних тактик і стратегій перекладу, а також у розширенні репертуару можливих перекладацьких рішень. Однак, породжувана ними статичність сприйняття метадикурсу робить критику перекладу сферою міжмовної статистики та констатації втрат і здобутків.

Метою цієї розвідки є екстраполяція теорії варіативності на площину метадикурсних студій у сфері поетичного перекладу. Варіативний підхід передбачає здійснення порівняння між рядами значущих перекладацьких опцій, співвіднесених із певними соціокультурними нормами. Принципи варіативного підходу висвітлені у спільному проєкті Ланса Х'юсона та Джекі Мартін [2]. Автори переконані, що, оцінюючи переклад, слід міркувати не в

межах одного бездоганного дублікату певного оригіналу (адже повної прото-мета-дискурсної симетрії не існує), а потенційного спектру перекладів, які різняться між собою згідно з чинними нормами, активованими мовними культурами у акті психо-лінгво-соціо конверсії. Оскільки будь-який переклад є одночасно меншим та більшим за оригінал, виступає як гіпо-, так і гіперонімічною репрезентацією першоджерела у приймаючій літературній полісистемі, і ми вважаємо, що визначати його якість потрібно не в межах дихотомії “добре-погано”, а з огляду на релевантність його перлокутивного впливу у певному часопросторі. Наведені міркування засвідчують **актуальність** запропонованої розвідки.

Основою для розуміння обстоюваного підходу є поняття варіації як комплексу можливих інтерпретації кожної окремої метадискурсної події. Йдеться про мережу асоціативних рядів, пов’язаних з мікро- та макроодинацями перекладу, що можуть бути виведеними із залученням методу деконструкції [1:166-209]. Для того, щоб здійснити варіативний аналіз єдності оригіналу та його метадискурсних версій, потрібно окреслити усі лінгвістичні можливості, породжувані першоджерелом по відношенню до певної цільової мови, та узгодити умови реалізації множинних можливостей у певному приймаючому соціокультурному контексті [2:11]. Виведені у такий спосіб гіпотетичні або «віртуальні» переклади утворюють варіативні ряди, врахування яких є відправною точкою як у здійсненні вибору перекладачем, так і в обстоюванні тієї чи іншої позиції критиком перекладу.

Запропонований підхід має інтердисциплінарний характер, концептуальним опертям якого є екстрапольоване із ряду інших наук (біології, антропології, хімії, математики, соціології, філософії та ін.) поняття гомології. Гомологія – у найбільш загальному, філософському розумінні – подібність речей за їхніми найістотнішими ознаками. Саме вона уможливорює здійснення порівняння у всіх сферах компаративних студій. Інтердисциплінарними дериватами явища гомології є поняття «гомологічні ряди» та «гомологи». Так, у термінологічному арсеналі хімії гомологічні ряди – групи органічних сполук (гомологів) з однаковими хімічними властивостями й схожою будовою, що різняться однією або кількома групами $-CH_2-$ у складі вуглеводневої частини молекули [4].

За Л. Х’юсон та Дж. Мартін міжмовна гомологія – діапазон потенційних перекладацьких опцій, визначених для певного

першоджерела на рівнях речення, міжряддя та тексту [2:13]. Звідси, гомологи – варіанти різнорівневого оприявлення оригіналу у стереоскопічному просторі перекладу, а значеннево-сміслові єдності, які виступають **об'єктом** нашого дослідження, вважаємо їхніми різновидами. Так само, гомологічний ряд у розрізі перекладознавства виступає не тільки основою для розрізнення метадискурсних опцій у парадигматичному, синтагматичному та прагматичному аспектах, але і може вважатися формою співіснування різних перекладів одного вихідного твору та бути графічною репрезентацією явища множинності у перекладі.

Застосування варіативної моделі передбачає два етапи.

1. Генеративний – встановлення варіацій у двох мовних культурах, репрезентованих оригіналом та перекладом; інвентаризація усіх можливих перекладацьких опцій у системі координат прото- та метадискурсу;

2. Нормативний – визначення соціо-культурних, мовних, жанрових, контекстуальних та ко-текстуальних параметрів, що відповідають кожній парі виявлених відповідників.

Перший етап починається зі спектрального аналізу низки асоціацій та можливих тлумачень кожної мікро- та макроєдиниці джерельного тексту з огляду на їхню трансплантабельність та приживлення у приймаючому соціокультурному ґрунті. На цій доперекладацькій стадії міжмовна взаємодія полягає у конструюванні наборів гомологічно-пов'язаних парафраз на основі джерельного тексту.

На другому етапі реалізації варіативної моделі відбувається параметризація множини гомологічних рядів у приймаючому соціокультурному контексті. Вектор дій перекладача спрямований на виявлення можливих варіантів реконструкції авторського задуму в цільовій мовній культурі.

Л. Х'юсон та Дж. Мартін, будуючи свою теорію на гіпотезі Сепіра-Уорфа, вважають, що культури, які завдяки перекладу встановлюють між собою мережу гомологічного полізв'язку, радикально відрізняються одна від одної. Саме тому акт перекладу передбачає розв'язування культурного рівняння, де константи та змінні кожного разу утворюють нові конфігурації. Таке рівняння не має єдино визначеного правильного розв'язку, що позначається на диверсифікації культурних цінностей приймаючої полісистеми та спростовує можливість лише одного адекватного перекладу.

Особливістю застосування варіативного підходу при вивченні низки метадискурсних перетворень є акцентування уваги не на конкретному рішенні перекладача, а на умовах його прийняття та наслідках. Л. Х'юсон та Дж. Мартін розглядають перекладацький вибір як серію якісних рішень у парадигмі можливих опцій, кожній з яких притаманний різний ступінь імовірності реалізації за тих чи інших ко-текстуальних, контекстуальних та інтертекстуальних умов. Ми також вважаємо, що перекладацький вибір є комплексом наскрізних рішень, які взаємоверифікуються на лексичному, синтаксичному та текстуальному рівнях перекладного твору і, згідно з І.Левим [3], утворюють його семіотичний вимір. Семіотичний фактор підкреслює специфіку здійснення самого вибору, що полягає у редукції опцій до найбільш релевантних.

Проілюструємо застосування варіативного підходу у процесі генерування поетичного метадискурсу на прикладі власних перекладів окремих творів Едні Вінсент Міллей (1892-1950), однієї із найвизначніших поетес США ХХ століття. Квінтесенцією світоглядницької позиції авторки, її невгамовного гедонізму, сповідання філософії “*carpe diem*”, зухвалого ставлення до канонів та суспільної думки є цикл віршів “*A Few Figs from Thistles*”. Промовиста назва налаштовує читача на певну частоту авторського задуму, викликаючи асоціативний резонанс, формуючи певні очікування від того, що з’являтиметься у ході розгортання поетичної думки Міллей. Наскрізним елементом усього циклу є слово “*fig*”, яке зустрічається у назві кожного вірша, що входить до його складу: “*First Fig*”, “*Second Fig*”, тощо. Його українськими відповідниками виступають лексеми “*фіга*”, “*інжир*”, “*смоківниця*”, що алюзивно скеровують думку інтерпретатора до біблійного сюжету про дерево пізнання добра і зла в Едемському саду, а також про фігове дерево, смоківницю, чие листя правило за одяг Адамові та Єві. Завдяки виразній універсально-культурній маркованості у значеннево-смісловому спектрі аналізованої лексичної одиниці імпліцитно присутні семи “*гріх*”, “*заборона*”, “*пізнання*”, “*насолада*», “*сором*”, “*добро*”, “*зло*”, тощо. Врахування неомовлених компонентів смислу є необхідною передумовою випрацювання перекладацької стратегії. Обраний відповідник повинен не тільки максимально наблизитися до співвідношення експліцитного та імпліцитного в оригіналі, але і мати потенціал до наскрізного вживання. Таким відповідником могло би бути слово “*смоківниця*”, а вірші самого циклу носили би

назву “*Перша смоківниця*”, “*Друга смоківниця*”. Варіант “*Перша фіга*”, “*Друга фіга*” відкидаємо через можливість виникнення небажаної двозначності в українському метатексті (щоправда, сам жест скручування дулі не суперечив би іронічному, зухвалому образу американської поетеси). Однак, якщо варіант “*смоківниця*” проходить крізь контекстуальний соціокультурний фільтр приймаючого середовища та ко-текстуальний фільтр кожної структурної частини циклу, ко-текстуальний обмежувач у самій його назві – “*thistle*” – “*будяк, чортполох*” вимагає розширення гомологічного ряду значущих перекладацьких опцій. Вдаючись до генералізації, розглядаємо лексему “*плід*” як один із варіантів асимптотичного наближення до оригіналу. Завдяки своїй синаптичності (можливості входити до складу різних гомологічних рядів відповідників та значеннєво-сміслових конфігурацій) зазначена одиниця зберігає присутню в оригіналі алюзивність, імпліцитність та можливість наскрізного вживання. Тому зупиняємося на назві циклу “*Плоди чортполоха*” і, відповідно, назвах кожного окремого вірша – “*Перший плід*”, “*Другий плід*”, тощо.

Попри нетрадиційність поглядів Міллей, у своїх віршах вона дотримувалася класичної форми, яка виконувала роль того самого фігового листочка, за допомогою якого американська авторка лише вдавала, що прикриває сміливість висловлюваного. У процесі генерування поетичного метадискурсу рима накладає додаткові обмеження на перекладацький вибір, одночасно звужує та розширює гомологічний ряд опцій. При міжмовній транспозиції римованого твору слід визначити ключові рядки – згустки авторського задуму, смислові доміанти, відтворення яких вимагає максимального наближення до оригіналу. Так, у першому вірші зазначеного циклу таким контрапунктом є перший рядок: “*My candle burns at both ends...*”. Деякі науковці вважають [6], що відповідний фразеологізм англійської мови має літературне походження і вперше вживається саме у цьому творі Едні Вінсент Міллей. Як значеннєво-сміслова єдність він і досі не втрачає своєї прозорості, семантичної вмотивованості і має значення “*багато невтомно працювати; пізно лягати, рано вставати; не жаліти себе*”. У контексті творчості Міллей даний вислів може також сприйматися і як натяк на двоїстість її природи, навіть бісексуальність. Пропонуємо українським відповідником цього рядка є “*Палю свічу з обох кінців...*”. На нашу думку він адекватно відтворює співвідношення імпліцитного та експліцитного в

оригіналі, хоча і не є єдино-можливим варіантом оприявлення єдності омовленого та неомовленого. Оскільки у цьому вірші Міллей вживає перехресну риму, вибір варіанта, а надто останнього слова рядка, взаємовизначається ймовірним співзвуччям у кінці третього рядка. Так само реструктурування значеннево-сміслових єдностей другого і четвертого рядків відбуватиметься з урахуванням їхньої потенційної суголосності. При цьому, як і при будь-якому різновиді метадискурсних перетворень, втрати неминучі. Порівняємо: *“First Fig. My candle burns at both ends; // It will not last the night; // But ah, my foes, and oh, my friends— // It gives a lovely light.”* [5] – *“Перший плід. Палю свічу з обох кінців // Вона до ранку згасне // На подив друзів, ворогів // Вогонь її прекрасний.”* Починаючи із другого рядка кожний український варіант є прикладом гомологічного реформулювання оригіналу, і виступає однією із можливих значеннево-сміслових конфігурацій. Так, варіантом другого рядка міг би бути синтагматичний відрізок *“На ніч її не стане”*, що вимагало би перефразування останнього рядка. Так само третій рядок обраного варіанту демонструє семантичний синтез та модуляцію закладених у першоджерелі смислів. Необхідність створення суголосся із першим контрапунктним рядком вимусила нас свідомо піти на втрати, нівелюючи риторичність звертання до аудиторії (друзів та ворогів).

На нашу думку більшого ступеня асимптотичності нам вдалося досягти при перекладі другого вірша циклу. Порівняємо: *“Second Fig. Safe upon the solid rock the ugly houses stand: // Come and see my shining palace built upon the sand!”* [5] – *“Другий плід. Земля під сірістю споруд надійна і тверда; // Прийдіть, погляньте – на піску я свій палац звела.”* Зазначений двовірш є ілюстрацією життєвого кредо Едні Вінсент Міллей – жити яскраво, тут і зараз, навіть якщо це суперечить здоровому глузду та думці оточуючих. Побудований на антитезі *“Другий плід”* увиразнює аксіологічний контраст у переконаннях авторки та суспільства. Основою для порівняння є образ фундаменту (*“solid rock”* – *“твердого каменю”* чи *“sand”* – *“піску”*), на якому зводять споруди (*“ugly houses”* – *“потворні будинки”* чи *“shining palace”* – *“блискучий палац”*). Прямі відповідники як інваріантні компоненти реконструйованих значеннево-сміслових єдностей стають основою для побудови гомологічних рядів, вибір опцій із яких здійснюється з урахуванням ритмомелодійних особливостей двовірша. Так, відповідник *“земля...надійна і тверда”* є семантично модульованим варіантом

оприявлення одиниць джерельного тексту “*safe...solid rock*”, а “*ugly houses*” реформулюється у значеннєво-смыслову єдність “*сіпість споруд*”, де лексема “*сіпість*” виконує подвійну функцію – з одного боку відтворює негативну конотацію відповідної одиниці оригіналу “*ugly*”, з іншого – імпліцитно компенсує вилучений із другого рядка метатексту компонент “*блискучий*”.

Розписаний вище алгоритм дій перекладача свідчить про доцільність застосування варіативної моделі у вивченні поетичного метадискурсу. Завдяки потужній семантичній місткості, образній концентрації та вербальній щільності поезія найбільше відповідає запропонованому І.Левим принципу ефективної комунікації “міні-макс”[3], а її адекватне відтворення у перекладі передбачає розгортання кожного носія смыслу, його парадигматичну та синтагматичну декомпресію та прагматичне оприявлення.

Однак, якщо впровадження принципу “міні-макс” ґрунтується на поступовому обмеженні кількості альтернатив з метою віднайдення найбільш ефективної, варіативність спрямована на розширення спектру опцій, визначення гомологічно-пов’язаних варіативних рядів, а також встановлення умов реалізації кожного гомологона. Окреслені у такий спосіб альтернативні перекладацькі рішення оцінюються з огляду на соціокультурні наслідки, що можуть бути спричинені їхньою активацією у приймаючому середовищі. Прогнозування наслідків є також варіативним, оскільки має на меті спроектувати можливі напрямки розвитку приймаючої літературної полісистеми, що, у свою чергу, може стати предметом **подальших досліджень**.

Отже, варіативний підхід розкриває динаміку досягнення прото-метадискурсного компромісу та оптимального відтворення значеннєво-смыслових єдностей вихідного тексту у перекладі, що передбачає здійснення вмотивованого вибору відповідників серед множини потенційних опцій. Звідси, значення продукується, контролюється та активізується у варіаціях. При чому робиться наголос не на виборі одного формулювання, а на врахуванні взаємодії різних опцій у межах варіативних рядів. Будь-який вибір на рівні одиниці перекладу зафіксований у кінцевому продукті міжмовної комунікації повинен оцінюватися у контексті із відкинутими, однак імпліцитно присутніми опціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Derrida J.* Des Tours de Babel./Translated by Joseph F. Graham. //Difference in Translation/ed. with an introduction by J.Graham. Ithaca and London: Cornell university press, 1985. – P.165-209.

2. *Hewson L. and Martin J.* Redefining Translation. The Variational approach. London and New York: Routledge, 1991. – 263p.

3. *Левый И.* Искусство перевода./Перевод с чешского и предисловие В.Россельса. – Москва: Прогресс, 1974. – 397с.

4. dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy

5. www.poemhunter.com/edna-st-vincent-millay

6. www.poetryfoundation.org › Poems & Poets

Стаття надійшла до редакції –17.10.2013

Перминова А.В., к.филол.н., доц.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ВАРИАТИВНОСТЬ В ПОЭТИЧЕСКОМ МЕТАДИСКУРСЕ

Статья посвящена изучению условий вариативности в поэтическом переводе. Вариативный анализ предполагает обозначение всех лингвистических возможностей, порождаемых первоисточником по отношению к определенному целевому языку, а также согласование условий реализации этих возможностей в принимающем социокультурном контексте. Осуществленные таким образом гипотетические или «виртуальные» переводы образуют вариативные ряды, принятие во внимание которых является отправной точкой в совершении выбора переводчиком, а также в обосновании той или иной позиции критиком перевода. Иллюстрацией применения вариативного подхода при генерировании поэтического метадискурса стали собственные переводы произведений Эдны Винсент Миллэй на украинский язык.

Ключевые слова: вариативный подход, поэтический метадискурс, полисистема, стратегия, гомология.

Perminova A.V., Cand.Phil.Sci, Associate Professor

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

VARIATION IN POETIC METADISOURSE GENERATION

This is a study into variation in poetry translation. Variational approach presupposes defining all possible linguistic options generated by a source text with respect to a target language, as well as settling terms of realization of multiple options in a certain recipient socio-cultural context. Hereby deduced

hypothetical, or “virtual” translations form variational series stipulating for both a translator’s choice, and a critical stance of a translation expert. Our translations of the works by Edna Vincent Millay illustrate variational approach implementation while generating poetic metadiscourse.

Keywords: *variational approach, poetic metadiscourse, polisystem, strategy, homology.*

УДК 811.14'06'373.4(045)

Пічакчи О.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОРПУС ЛЕКСИЧНИХ АРХАЇЗМІВ ТА НЕОЛОГІЗМІВ ГРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті окреслено проблеми історичних змін у мові, проведено паралелі в дослідженні архаїзмів та неологізмів грецької мови, які відіграють важливу роль в організації лексичної системи грецької мови, зберігають значну питому вагу в словниковому складі мови і сприяють її оновленню.

Ключові слова: *історична зміна, словниковий склад, архаїзм, неологізм, корпус архаїзмів, корпус неологізмів.*

Словниковий склад будь-якої мови є рівнем мовної системи, який більше за інші рівні схильний до історичних змін. Для лінгвістичної науки важливим є дослідження та опис процесів, що визначають напрями розвитку сучасних лексичних систем. Розвиток словникового складу мови характеризують дві протилежні тенденції: 1) застаріння лексичних одиниць та їх значень і 2) оновлення словникового складу новими лексичними одиницями і значеннями. Ці два процеси привертають увагу багатьох дослідників. На прикладі грецької мови архаїзми та неологізми досліджують Н.Ф. Клименко [Клименко 2010, 344-353], А. Анастасіаді-Сімеоніді, А. Хрістофіді, Х. Алексіаду, М. Тріандафілідіс, Г. Бамбінійотіс, А. Накас, З. Гавріліді, Д. Томбаїдіс та інші.

На думку М. Кочергана, зміни у лексичній системі зумовлюються позамовними та внутрішньомовними факторами [Кочерган 2000, с. 225]. Позалінгвальні процеси спричиняють суспільні зміни, появу або зникнення предметів, явищ або понять.